

BOSHLANG'ICH TA'LIM MAZMUNINI MODERNIZATSIYALASH JARAYONIDA O'QUVCHILAR IJODIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Narimova Shaxnoza Abdumajidovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola yosh avlod tarbiyasining dolzarb muammolaridan biri – uzluksiz ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning dolzarbligi, ta'lim jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanish, o'quvchilar ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda didaktik o'yin texnologiyalarining ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'yin, didaktik o'yin, ijodiy fikrlash, ishchanlik o'yini, rolli o'yin, integral dars.

Bugungi kunda mamlakatimizda yosh avlodni mustaqil, ijodiy fikrlashga o'rgatish davlat darajasi masalasiga aylangan. Ta'lim jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijodiy faoliyatga yo'naltirish muammosiga jahon pedagogika va psixologiya ilmida alohida e'tibor qaratilib kelyapti. Uzluksiz ta'limni tashkil etish va rivojlantirish jarayonida ta'limning ijtimoiylashuvi, ta'lim va tarbiyaning insonparvar, demokratik xususiyatga egaligi, bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi, o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni hosil qilish, ularda yuksak ma'naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish asosiy tamoyillar sifatida belgilangan. Bunda pedagog xodimlarning intellektual sifatleri hamda kasbiy mahoratini yanada rivojlantirish, ta'lim va tarbiya resurslaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim muhiti barqarorligini ta'minlash, aralash

ta'lim tamoyili asosida ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, o'qitishning samarali usullarini ishlab chiqish muhim dolzarblik kasb etadi. Dunyoda boshlang'ich ta'limning nazariy-metodologik jihatlarini takomillashtirish, o'quvchilarda ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonining pedagogik-psixologik xususiyatlari va ta'sir etuvchi omillarini aniqlashtirish, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning metodik tizimini takomillashtirish bo'yicha tadqiqotlar olib borish juda zarurdir.

Milliy ta'lim tizimimizda o'qitish va tarbiyalash jarayonining samaradorligi hamda natijaviyligini ta'minlash eng muhim talabi hisoblanadi. Bunda o'qituvchidan yuksak kasbiy bilim, pedagogik mahorat va o'qitish jarayonida interfaol ta'lim usullaridan foydalanishga oid ko'nikmalar talab qilinadi. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan bilim va tajribalarni o'zlashtirishida didaktik o'yinlar asosida o'quv jarayonini tashkil etish juda muhim ahamiyatga ega. O'yin darslari – ijtimoiy tajribani o'zlashtirish va qayta yaratishga yo'naltirilgan faoliyat turi hisoblanadi. Shuning bilan birga o'yin bolaning faoliyatlarini, faolliklarini amalga oshirish shakli bo'lib, sof holdagi o'yin faoliyatini yuzaga keltiradigan sabab ehtiyoj bo'lsa, uning manbai taqlid va tajribadir. Bolalar narsalar bilan rolli qoidali, harakatli, didaktik mazmunli o'yinlarni o'ynaydilar.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari: intellektual (aqliy) va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bu o'yinlar ishtirokchilarda aqliy, jismoniy, axloqiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi, Ta'lim-tarbiya jarayonida asosan o'quvchilarda ta'lim olish motivlarini, ularning turli yo'nalishdagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan didaktik o'yinlardan foydalaniladi. Didaktik o'yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, rolli, ishchanlik va boshqa yo'nalishlar bo'yicha turlarga ajratiladi.

Hozirda kompyuter vositasidagi didaktik o'yinlar alohida o'ringa ega bo'lib bormoqda. Didaktik o'yinlar o'quvchilarda tahlil qilish, mantiqiy va ijodiy fikrlash, tadqiq qilish, hisoblash, o'lchash- yasash, sinash, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, guruh yoki jamoa tarkibida ishlash, axloq-odob ko'nikmalarini shakllantirish, nutq o'stirish, til o'rgatish, yangi bilimlar o'rgatish va boshqa faoliyat turlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'yinlarga ajratiladi. Demak, boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda didaktik o'yinlardan amalda foydalanish orqali boshqa usullar yordamida erishish qiyin bo'lgan ta'limtarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish ko'zda tutiladi. Turli o'quv fanlariga oid didaktik o'yinlar mavjud bo'lib, ular shu fanlarni sifatli o'rgatish maqsadlariga xizmat qiladi. Umumiy o'yinlar nazariyasiga ko'ra, mavjud barcha o'yin turlarini tasniflashda ularni funksional, mavzuli, konstruktiv, didaktik, sport va xarbiy o'yinlarga ajratiladi. Bularning orasida didaktik o'yinlar ta'lim-tarbiya vazifalarini amalga oshirish imkoniyatini berishi bilan alohida o'ringa ega. Didaktik o'yin texnologiyalari amalga oshiriladigan ayrim noana'naviy dars shakllariga to'xtalib o'tamiz: Ishchanlik o'yini darsi - dars mavzusi bo'yicha masalalarni hal etish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirok etishini ta'minlash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish mashqi. Rolli o'yin darsi - dars mavzusi bo'yicha masalalarni o'rganishda o'quvchilarga oldindan ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida shu rolni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash darsi. Teatrlashtirilgan dars - dars mavzusi bilan bog'liq sahna ko'rinishlari tashkil etish orqali dars mavzusi bo'yicha chuqur, aniq ma'lumotlar berish darsi. Kompyuter darsi - tegishli o'quv fani bo'yicha dars mavzusiga doir kompyuter materiallari (multimedia, virtual o'quv kursi va shu kabilar) asosida o'tiladigan dars. Bunday darslar o'quvchilarga fanlararo bog'liqlikni o'rgatish orqali ularda olam tuzilishining ilmiy asoslarini to'liq idrok etish, ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish, ijodiy tafakkurlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. "Mo'jizalar maydoni" darsi — o'quvchilar bilan o'tkaziladigan

qiziqarli o'yin bo'lib, turli savollarga belgilangan vaqt davomida to'g'ri javoblar topish va g'oliblarni rag'batlantirish orqali o'quvchilarda fikrlash, topqirlik, ziyraklik va bilimlarini kengaytirib borish sifatlarini shakllantiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitish jarayonida didaktik o'yinlarni amalda qo'llash shart-sharoitlarini quyidagicha belgilashimiz mumkin: - didaktik o'yinlarni tanlashda ishtirokchilarning yoshi, bilimi va tarbiyalanganlik darajasi hisobga olinadi; - har bir didaktik o'yin mashg'ulotlariga o'ziga xos xavfsizlik talablari qo'yiladi. Bu xavfsizlik talablariga to'liq rioya qilinishi har bir tashkilotchining doimiy e'tiborida bo'lishi lozim. Bundan tashqari o'qituvchilar bir didaktik o'yin uchun sarflanadigan vaqt miqdorini to'g'ri belgilash va unga rioya qilishning o'ziga xos asoslarini bilish va darsning maqsadiga muvofiq qo'llash talab qilinadi. Didaktik o'yin turlarini tanlash mezonlari: - ishtirokchilar tarkibi bo'yicha-o'g'il bolalar, qiz bolalar, o'smirlar, katta yoshdagilar uchun o'yinlar; - ishtirokchilar soni bo'yicha-yakka, juftlikda, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi, raqobatdosh komandalar, sinflararo va ommaviy o'yinlar; - o'yin jarayoni bo'yicha - fikrlash, o'ylash, topag'onlik, harakatlar, musobaqa va boshqalarga yo'naltirilgan o'yinlar; vaqt me'yori bo'yicha-dars, mashg'ulot vaqtining reja bo'yicha ajratilgan qismi, o'yin maqsadiga erishguncha, g'olib yoki g'oliblar aniqlanmaguncha davom etadigan va boshqa o'yinlar. Shuni ta'kidlash lozimki, o'qituvchi dars jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanar ekan, buning uchun albatta o'yin mazmun-mohiyatidan kelib chiqib eng zarur vositalarni tanlay bilishi kerak. O'qituvchilar didaktik o'yinlarni tashkillashtirishda ular uchun ishlatiladigan har bir material bilan ishlash, ulardan tegishli didaktik vositalarni tayyorlash hamda xavfsizlikni ta'minlash texnologiyalarini puxta bilishlari va rioya qilishlari lozim. Chunki didaktik vositalarning sifati, ko'zda tutilgan maqsadlarga mosligi, qulayligi va ulardan to'g'ri foydalanish mashg'ulotlar samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda «Ta'lim to'g'risidagi qonun» talablarini amalga oshirish jarayonida yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash muhim muammo sifatida kun tartibiga qo'yilgan. Shunday ekan, ushbu talablardan kelib chiqqan holda bilimdon, mustaqil fikrlovchi, ijodiy izlanuvchi, yuqori malakali, madaniyatli, turli soha egalarini tayyorlash dolzarb muammolardan biridir.

Qonunda e'tirof etilgan yangicha modeldagi shaxsni kamol toptirish, uning chuqur bilimlar sohibi bo'lib yetishishi, barkamolligini kafolatlovchi shartsharoitlar orasida o'qituvchi kasbiy-metodik kompetentligini ta'lim va tarbiya jarayonlariga tatbiq etishda psixologiyaning o'z uslub va qoidalari bor. Shunga ko'ra yosh avlod ta'lim olish davrlaridagi rivojlanish tendensiyalaridan tortib, yangicha o'qitish texnologiyalarini ta'lim oluvchi tomonidan o'zlashtirilishi va undagi aqliy hamda intellektual qobiliyatlarga nechog'lik ta'sir ko'rsatayotganligini o'rganish hamda psixologiyadagi metodlarni didaktik metodlar bilan uyg'unlashtirishni zamon talab etmoqda. Buning uchun bo'lajak o'qituvchidan metodik kompetentlik, ayniqsa, turli xil sharoitlarda ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi psixologiyasini to'g'ri baholay olish bilan bog'liq ijtimoiy-psixologik kompetentlikning yuqori darajada bo'lishi talab qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (23.09.2020) // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020., 03/20/637/1313-son.
2. Abdullaeva SH.SH. Pedagogicheskie tehnologii razvitiya poznavatelny tvorcheskix sposobnostey mladshix shkolnikov. Avtoref. Diss...k.ped. n. – T., 2005. - 23 s.
3. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped. f. d...diss. – T., 2003. –280 b.
4. Otajonova, O.A., Islomova, F.S., Fayazova, F.S., & Nematov, BS (2022). O'smirning gender o'ziga xosligiga ota-ona munosabatlarining ta'siri. Pozitiv maktab psixologiyasi jurnali, 6 (10), 2393-2399.